

ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано наявні виробничі потужності цукрової промисловості, а також розглянуто динаміку виробництва вітчизняного цукру-піску та його цінові тенденції. Визначено передумови виникнення кризових явищ на підприємствах цукрової галузі. Надано рекомендації щодо стабільного функціонування цукрових заводів.

The present production capacities of sugar industry are analyzed in the article, besides the dynamics of production the domestic granulated sugar and its price tendencies are considered. Pre-conditions of origin the crisis phenomena on the enterprises of sugar industry are defined. Recommendations concerning the stable functioning of sugar-mills are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед європейських держав Україна має надзвичайно сприятливі природно-економічні умови для розвитку цукрової промисловості порівняно із європейськими державами. Цукрова промисловість, яка є базовою для багатьох галузей харчової промисловості, має великий вплив на національну економіку країни. В загальному балансі виробництва товарів народного споживання цукор складає більше 11%. Він обов'язково повинен бути частиною експортного потенціалу України.

Незважаючи на вищезазначене, цукрова галузь держави нині перебуває в кризовому стані, що підтверджується відставанням від зарубіжних країн за такими факторами: темпи розвитку галузі, рівень концентрації та відповідно ефективності виробництва.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питання щодо оцінки становища цукрової промисловості, конкурентоспроможності її продукції та ефективності розвитку цукробурякового виробництва розглядаються у працях багатьох вчених. Проблемами дослідження цінової політики на ринку цукру займаються такі вчені, як А.В. Бондар, О.М. Варченко, Н.М. Василець, Є.В. Імас, К.С. Чуприн та інші.

Умови зростання ефективності виробництва цукру та шляхи підвищення його конкурентоспроможності досліджували В.В. Шуляк, С.І. Подгаець, Г.Б. Марцінішин, Р.Р. Баглей, Ю. І. Борейко, Н. П. Вандяк.

Істотний науковий вклад у дослідження перспектив інтегрованого цукрового виробництва привнесли доробки Т.В. Багрія та Н.В. Валінкевича.

Останніми роками проблеми розвитку цукрової галузі стають все більш актуальними і гострішими. Зокрема, виникає необхідність у глибокому аналізі економічного механізму функціонування регіонального ринку цукру, управління якістю цукру в умовах глобалізації світової економіки, а також реалізації організаційно-економічного механізму санації та відповідних форм ринкових перетворень для підприємств цукрової промисловості. Економічні дослідження, що присвячені зазначеній тематиці, були опубліковані у дисертаціях таких вітчизняних науковців: О.М. Рибаченко, М.Д. Ганаба, Т.М. Білоконь, М.Ю. Мироненко, В.А. Рафальська, А.М. Ужва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Необхідно відмітити, що на сьогодні не розроблено дієвих програм та моделей на державному рівні задля недопущення кризових явищ при здійсненні господарської діяльності діючими цукровими заводами та попередження їхнього банкрутства. Особливо підкреслимо відсутність запровадження механізмів подальшого відродження і повноцінного економічного розвитку цукрової промисловості.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення загального стану справ у цукровій промисловості України, дослідження основних передумов виникнення кризових явищ у галузі та динамічний аналіз виробництва цукру на підприємствах ЗАТ «Запласький цукровий завод» і ДП «Іванківський цукровий завод».

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні стан справ у цукровій промисловості дуже складний. Інфляційні процеси та входження в ринок, подорожчання матеріально-технічних засобів виробництва та відсутність обігових коштів призвели до скорочення посівних площ і, як наслідок, до падіння виробництва буряків та цукру. В останні роки цукрові заводи працюють із значним недовантаженням сировиною. Середня тривалість переробки цукрових буряків зменшилась вдвічі, проти оптимальної 90-100 діб [1,с.6].

Динамічний аналіз потужностей з виробництва цукру представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Потужності по виробництву цукру в Україні

Рік	1990	2000	2002	2004	2007
Показник					
Кількість діючих підприємств з виробництва цукру	192	146	128	120	116
Потужність діючих підприємств, млн. т	5,098	3,968	3,641	3,396	3,200

Зазначимо, що у 2008 році квоту на виробництво цукру одержали 104 цукрові заводи, але було запущено тільки 70 цукрових заводів (15 з них зупинили свою діяльність через 10-12 днів після початку своєї роботи).

Для повної оцінки стану цукрових заводів вважаємо доцільним урахування такого індикативного фактора як відпускна ціна на вироблену продукцію.

У період колишнього Союзу ціна на цукор десятиліттями залишалася стабільною, так співвідношення цін на буряк та цукор складало 1:12 [2]. Самим виробникам цукор реалізовувався в 1,59 разів дешевше, все це створювало своєрідну економічну рівновагу між селянами, заводами і торговими посередниками. Після набуття Україною статусу незалежності та встановлення ринкових відносин господарювання вищезазначене співвідношення цін поступово змінювалося від 1:20 до 1:40, а також з'явилася заборгованість перед виробниками цукрового буряку, що в свою чергу порушило економічну рівновагу. Виробники цукрового буряку почали втрачати до третини своїх коштів і у результаті виробництво цукру-піску зменшилося в 3,5 рази.

Починаючи з 1998 року розпочинаються поставки імпортованого цукру-сирцю з тростини, що вплинуло на скорочення посівних площ цукрового буряка і спричинює закриття та продаж на брукт неконкурентоспроможних цукрових заводів. Буряківництво переходить до давальницьких схем переробки цукрового буряка, тобто його закуповують не за гроші, а приймають в переробку без оплати за розрахунковою фіксованою ціною на початок збирання. Потім ціна на буряк не індексувалася, а ціна на вироблений з нього цукор стрімко зростала, таким чином власники цукру реалізовували його дорожче. Один гектар цукрового буряку став давати доходу в 11,43 разу менше, ніж гектар картоплі.

Саме тоді підприємці почали в основному купувати імпортний цукор-сирець, який був значно дешевшим. В Україні виникла ситуація, коли галузь була на межі загибелі, але її врятували обґрунтовані нормативно-правові акти з подолання кризи в цукробуряковому

виробництві (Закон України «Про державне регулювання виробництва та реалізації цукру», 1999 р.), низка постанов Кабінету міністрів про захист внутрішнього ринку цукру, здійснені окремі науково-технічні галузеві програми. Були запроваджені квоти на виробництво цукру та встановлені мінімальні закупівельні ціни на сировину і цукор, що сприяло ціновій стабілізації на ринку цукру.

Цукрова галузь у 2006 році зазнала перевиробництва, внаслідок того, що було вироблено 2,6 млн. тонн бурякового цукру (рис. 1).

Нереалізовані запаси попереднього періоду разом із цукром нового врожаю 2006 року склали 3,3 млн. тонн [3,с.2-4], що значно перевищило внутрішній попит на рівні 1,9 млн. тонн на рік.

За відсутності зовнішніх ринків збуту внутрішні оптово-відпускні ціни на цукор знизилися і промисловість зазнала збитків.

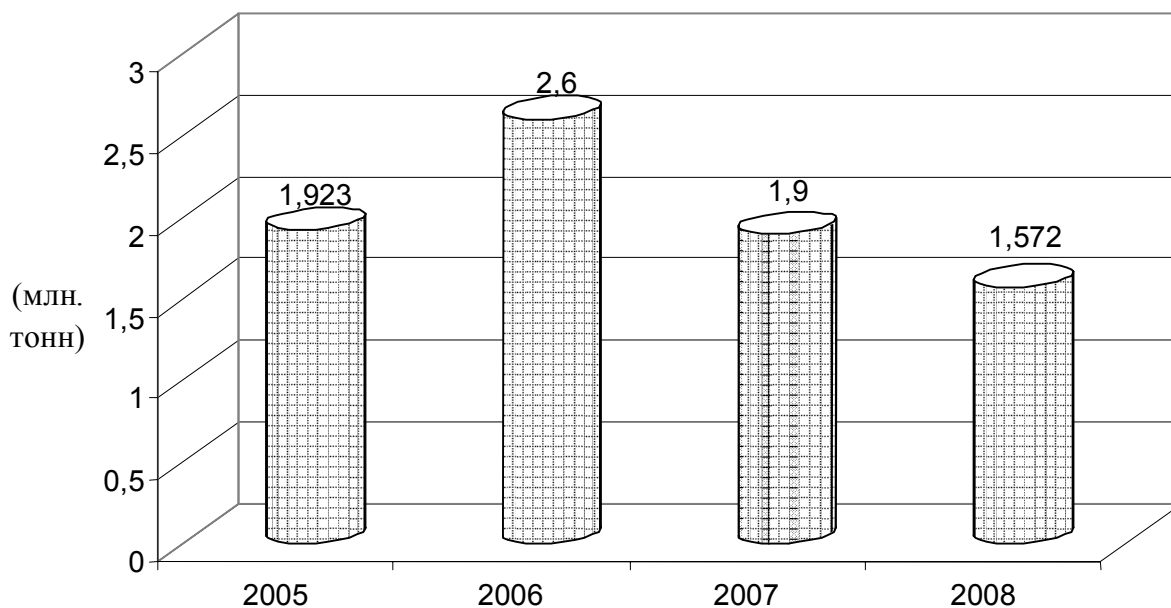

Рис.1. Аналіз динаміки виробництва цукру-піску в Україні

Для того, щоб цукрові заводи не втратили своїх прибутків необґрунтовано знову була знижена закупівельна ціна на сировину, що призвело до зменшення посівних площ цукрового буряка і виникнення кризових явищ у галузі. У 2007 р. посівні площі скоротилися до 584 тис. гектарів, а у 2008 – склали 350 тис. гектарів.

Виробництво цукру у 2007 році скоротилося до 1,9 млн. тонн, які задовольняли потреби держави, а в 2008 році було вироблено 1,572 млн. тонн., що в свою чергу спричинило підвищення ціни на готову продукцію. Для того, щоб стабілізувати цінову ситуацію було прийнято рішення Уряду щодо початку здійснення товарних інтервенцій цукру з держпродрезерву.

У 2009 році на внутрішньому ринку відбувається зростання оптово-відпускних та роздрібних цін на цукор внаслідок бажання виробників цукру отримати прибутки від його реалізації та компенсувати збитки, які виникли у попередні періоди (рис. 2).

Кризова ситуація цукрової галузі зумовила необхідність державної підтримки, яка реалізувалась через встановлення мінімальної ціни на цукор на рівні 2500 грн. за 1 тону (з урахуванням ПДВ) та мінімальної ціни на цукрові буряки у розмірі 170 грн. за 1 тону (з урахуванням ПДВ) постановою Кабінету Міністрів України 23.01.2008 № 20.

Вважаємо, що ціна на цукровий буряк у розмірі 170 грн. за тону є низькою, так як для врожайності цукрового буряка на рівні 35 тонн/га потрібно затратити близько 7000 грн. і відповідно собівартість тонни цукрових буряків у такому разі повинна становити 200 грн. (7000:35).

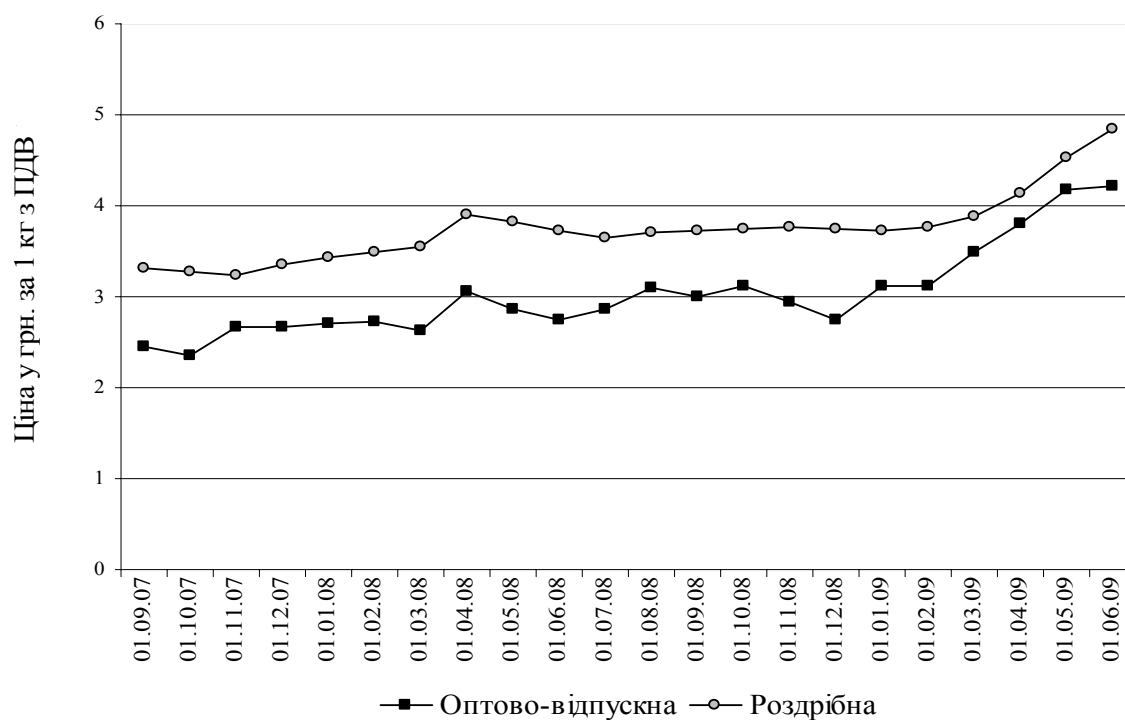

Рис. 2. Динаміка середніх цін на цукор [4]

Отже, перелічимо основні чинники, що призвели до виникнення кризових явищ на цукрових підприємствах:

- 1) збитковість вирощування і переробки буряків;
- 2) високі питомі витрати праці, енергії, фінансів і матеріалів;
- 3) утворення надлишку нереалізованого цукру, внаслідок втрати ринку СНД;
- 4) неконтрольоване ввезення до України тростинного цукру-сирцю;
- 5) світова економічна криза.

Відзначимо вплив світової економічної кризи на розвиток підприємств цукрової промисловості, внаслідок чого проблеми галузі стали відчуватися досить гостро. Відбулося значне подорожчання енергетичних і матеріальних ресурсів, а також техніки для вирощування, збирання, транспортування та переробки сировини цукрових заводів. Особливо відчутним це подорожчання виявилось через диспаритет цін на продукцію галузі та відповідно матеріально-технічні ресурси, які використовуються для потреб цукрової галузі, що призводить до деіндустріалізації бурякоцукрового виробництва.

Аналіз економічної ситуації в цукробуряковій галузі свідчить про наявність низки негативних сторін в її реформуванні – таких, як збитковість вирощування і переробки буряків, високі питомі затрати праці, енергії, фінансів і матеріалів. Як наслідок, собівартість виробництва цукру значно перевищує ціну реалізації, а складні економічні взаємовідносини між виробниками сировини та цукровим заводом, що склалися на даний момент, не завжди задовольняють усіх учасників цього виробничого процесу.

До передумов необхідно віднести також недоліки, які були допущені під час роздільної приватизації сільськогосподарських, переробних, транспортних і торгових підприємств. Відбулося руйнування старої адміністративної системи управління та подальший безсистемний перехід до нерегульованого ринку.

Необхідно врахувати не тільки наявність незадоволеного попиту на висококваліфікованих фахівців із знанням економіки, але й практичних засад щодо втілення успішних концепцій та схем менеджменту і маркетингу.

Досить важливою причиною виникнення кризового стану багатьох підприємств цукрової промисловості є також утворення значного надлишку переробних потужностей у результаті втрати ринку СНД та відповідно відсутність маркетингового обґрунтування для здійснення підприємницької діяльності.

Надмірне ввезення до України цукру-сирцю з очерету, давальницькі схеми переробки цукрового буряка досить часто не вигідні для вітчизняного цукрового виробництва. Донедавна значне місце в сфері сировинного забезпечення цукрових заводів України посідав імпортований цукор-сирець (табл.2). Та вже в 2005 році було імпортовано лише 176 тис. т цукру-сирцю із тростини, у 2006 році цукор-сирець практично не ввозили в Україну, а в першому півріччі 2007 р. його було імпортовано тільки 6 тис. т.

Однак із членством України в СОТ передбачається щорічне ввезення 260 тис. т тростинного цукру-сирцю [5, с.19].

Таблиця 2

Країни-експортери цукру-сирцю

Тростинний цукор-сирець	Виробники цукру-сирцю з цукрового буряку
Куба	Франція
Бразилія	Німеччина
Мексика	Україна
Ямайка	Італія
Пуерто-Рико	Росія
Філіппіни	
Австралія	

Розглянемо ситуацію, що виникла на Заплазському цукровому заводі внаслідок втрати значної частини свого ринку збуту. Простеживши фінансовий стан ЗАТ «Заплазський цукровий завод» і аналіз його виробленої продукції по рокам та ґрунтуючись на вищезазначених передумовах виникнення кризових явищ у галузі, можемо побачити реальну картину, яка спіткала значну частину цукрових заводів України (рис. 3).

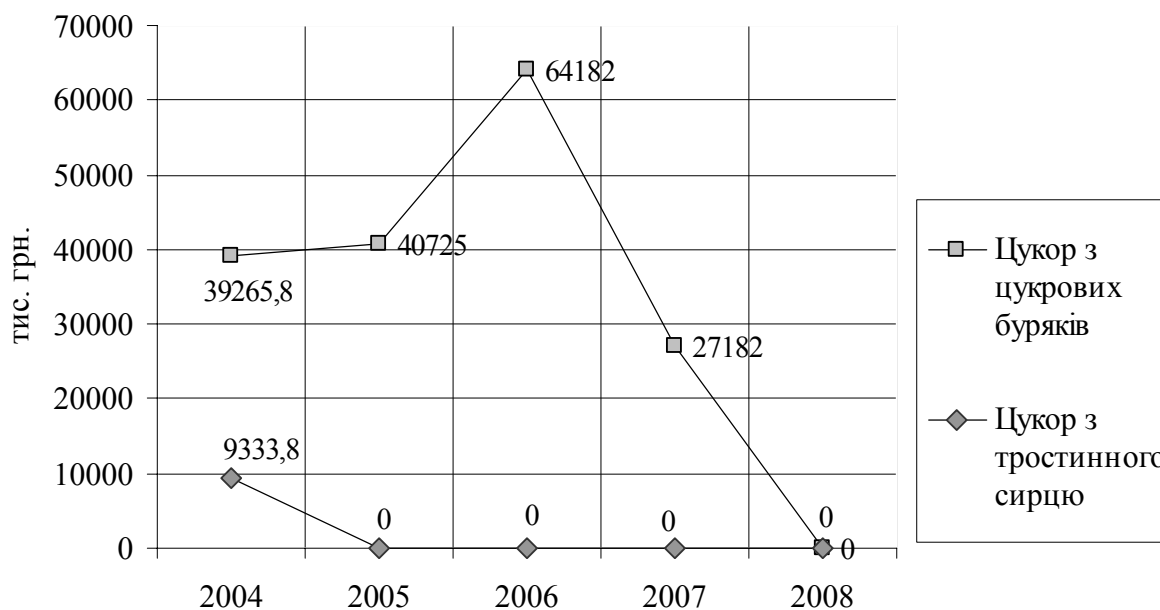

Рис. 3. Аналіз виробленої продукції ЗАТ «Заплазський цукровий завод»

Підприємство на початку 2006 року реалізувало програму щодо зменшення питомих витрат паливно-енергетичних ресурсів. Враховуючи економічну ситуацію, проблему

економії тепла і палива та підвищення виходу цукру з буряків на Заплазському цукровому заводі запропонована програма вирішувалася у три етапи:

1. досягнення позитивного ефекту за рахунок впровадження першочергових організаційно-технічних заходів, які не потребують значних капіталовкладень, але потребують обов'язкового дотримання технологічних і теплових регламентів, виробничої дисципліни, контролю за прийманням, обліком та розподілом між споживачами палива і енергії;
2. впровадження енерготехнологічної схеми, яка була розроблена в умовах використання найбільш доцільних і ефективних енергозберігаючих технічних рішень та максимального використання існуючого технологічного та теплообмінного обладнання;
3. реалізація енерготехнологічної схеми за рахунок впровадження повного комплексу сучасних взаємо збалансованих науково-технічних рішень, що дозволило зменшити питомі витрати тепла та палива на переробку буряків до мінімально-необхідного (середньоєвропейського) рівня.

Станом на 31 грудня 2008 року цукровий завод недоотримав 16 172 тис. грн. (відповідно до Фоми №2 фінансової звітності «Звіт про фінансові результати» та даних планового відділу підприємства). Аналіз прибутків та збитків Заплазського цукрового заводу зображено на рис. 4.

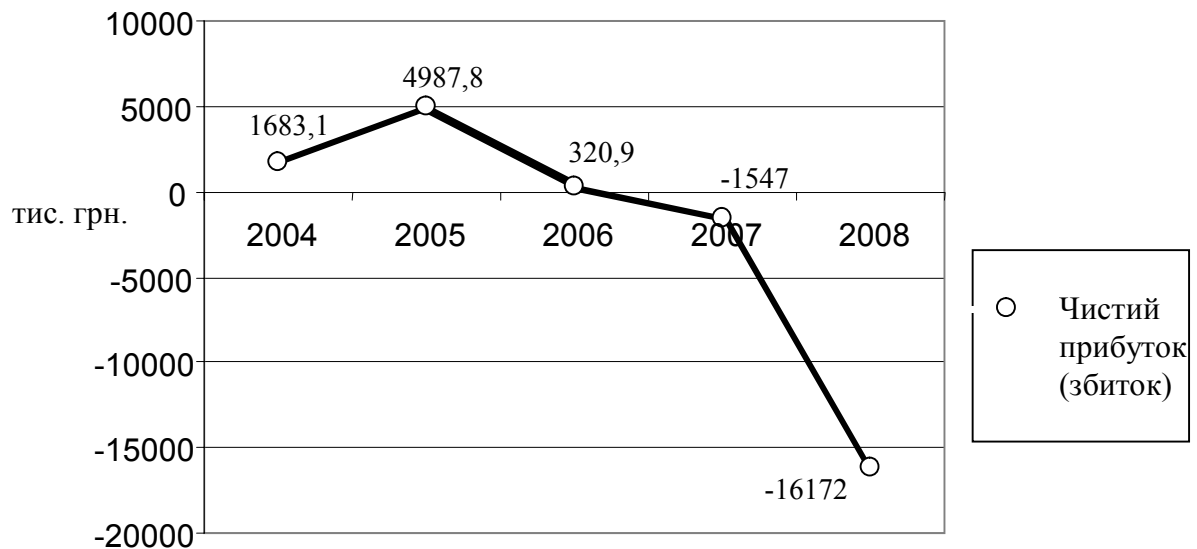

Рис. 4. Аналіз прибутковості (збитковості) ЗАТ «Заплазський цукровий завод»

Відмітимо, що основною причиною виникнення збитків на ЗАТ «Заплазський цукровий завод» стала відсутність маркетингового обґрунтування для ефективного здійснення підприємницької діяльності.

Іншим прикладом виникнення кризових явищ у цукровій промисловості являється ДП «Іваньківський цукровий завод», яке засноване на державній власності та належить до сфери управління Держкомрезерву України. Підприємство розташоване на відстані 5 км від районного центру – Маньківки, та на відстані 200 км від обласного центра – Черкас. У підприємства є постійні великі поставщики, які забезпечують його сировиною, тому що завод повністю розраховується за поставлену сировину. З ними склалися довготривалі партнерські відносини. Це такі господарства як :

1. ТОВ «Кищенці» – площа посіву біля 1000 га, врожайність 450-500 ц.
2. ТОВ «Дукра Агро» – площа посіву біля 500 га, врожайність 450-500 ц.
3. ТОВ «Вікторія» – площа посіву біля 350 га, врожайність 420-450 ц.
4. ТОВ «Дзензелівське» – площа посіву біля 600 га, врожайність 320-350 ц.
5. СТОВ «Добробут» – площа посіву біля 400 га, врожайність 300-320 ц.

Досить складним для заводу був 2007 рік через недостатнє забезпечення заводу

сировиною. Причиною цього була велика засуха, що зумовила низьку врожайність цукрового буряка. Аналіз фінансового стану Іваньківського цукрового заводу зображено на рис. 5.

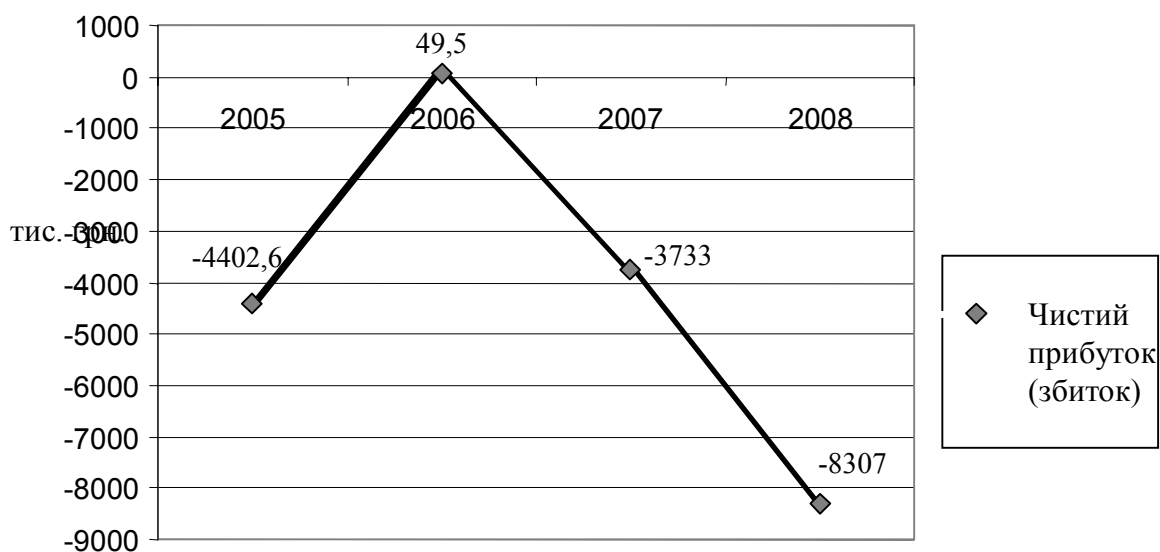

Рис. 5. Аналіз прибутковості (збитковості) ДП «Іваньківський цукровий завод»

У 2008 році відбулося значне погіршення діяльності ДП «Іваньківський цукровий завод», підприємство не досягло відмітки 2007 року по переробці цукрових буряків у обсязі 56,4 тис. тонн та відповідно отримало удвічі більші збитки.

Висновки і перспективи подальших розробок. Для стабільного функціонування цукрових заводів та їхнього розвитку безумовно необхідні значні капіталовкладення. Ці капіталовкладення значною мірою потрібно направити на перепрофілювання підприємств цукрової промисловості. Тільки завдяки скороченню певної кількості переробних підприємств галузі, ті цукрові АПК, що залишаться зможуть збільшити тривалість сезону переробки сировини, знизити собівартість та одержати оборотні кошти для підвищення технічного рівня виробництва цукрового піску.

Отже, подальший розвиток цукробурякового виробництва повинен мати тенденцію до концентрації та інтеграції виробництва у великих господарствах, новостворених агрофірмах, де виникають більші фінансові, технічні можливості та вищий рівень технології виробництва. Агропромислова інтеграція в цукробуряковому виробництві являє собою багатоплановий процес поєднання виробництва та переробки цукрової сировини. Основним напрямком розвитку інтеграції повинно бути об'єднання зусиль сільськогосподарських підприємств і цукрових заводів, що дедалі частіше спостерігається у нашій країні.

Література

1. Заєць А.С. Цукрова промисловість України: становлення, розвиток, реструктуризація: Монографія. – К.: Наукова думка, 2001. – 325 с.
2. Бондар В. Ціна на цукор як інструмент політики // Дзеркало тижня. – 2008. – № 24 (703) // Document HTML. – <http://www.dt.ua/2000/2080/63364>.
3. Ярчук М.М. Стан та перспективи розвитку бурякоцукрового комплексу України // Цукор України. – 2006. – № 5 (48). – С. 2-4.
4. Ситуація на ринку цукру у 2008/2009 маркетинговому році: державна підтримка українського експорту. – Міністерство економіки України // Document HTML. – <http://ukrexport.gov.ua/ukr/economica/ukr/872>.
5. Галацан Н.А. Аналіз роботи цукрових заводів галузі при переробці цукрових буряків урожаю 2008 року станом на 1 жовтня // Вісник цукровиків України. – 2008. – № 9 (28). – С. 18-21.